

Марина Верховецька (Одеса), ст. наук співроб. ОНХМ

ІЛЛЯ РЕПІН В ОДЕСІ ТА ЙОГО КАРТИНИ У ХУДОЖНЬОМУ МУЗЕЇ

Життя та творчість І. Ю. Рєпіна тісно пов'язані з Україною. Тут він народився (1844 р., слобода Осинівка біля Чугуєва, Харківщина), назавжди захопився природою, людьми, українською мовою та історією, звичаями, побутом, народним мистецтвом. Творча, педагогічна та громадська діяльність І. Ю. Рєпіна також тісно пов'язана з Україною. У 1844-1863, 1867, 1876, 1877 роках він жив у Чугуєві, у 1880 та 1882 роках відвідував Київ. Дружив із М. Кропивницьким, М. Мурашком, О. Праховим, Д. Яворницьким... З великим захопленням він писав про українське мистецтво, підтримував творчість українських художників, діяльність малювальних шкіл М. Мурашка у Києві, М. Раєвської-Іванової у Харкові, Одеської малювальної школи. І. Є. Рєпіна був членом журі комісії зі спорудження пам'ятника Тарасу Шевченку.

В Одесі І. Ю. Рєпін бував кілька разів, високо цінував діяльність Одеської малювальної школи, дружив з місцевими художниками, при нагоді багатьом надавав допомогу та підтримку. Перший раз І. Є. Рєпін відвідав Одесу під час своєї подорожі Україною влітку 1880-го. Він збирав матеріали для задуманих картин із української історії. В Одесі його захопила колекція запорізької козацької зброї М. Толстого. Наступного разу, влітку 1890 року, І. Є. Рєпін відвідав Одесу у зв'язку з роботою над картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

На той час у нього встановилися дружні стосунки з одеським художником М. Д. Кузнецовим, який часто бував у І.Є. Рєпіна в Москві та С.-Петербурзі, написав портрет І.Є. Рєпіна (1886 р.), неодноразово позував йому і для «Запорожців» (фігура запорожця з перев'язаною головою), і для картини «Покарання Миколи Мірлікійського» (фігура ката). У Іллі Юхимовича зав'язалася дружба із чудовим художником-колористом К.К. Костанді, якого І.Ю. Рєпін помітив ще учнем Академії мистецтв, надавши йому велику підтримку. Він рекомендував твори Н.Д. Кузнецова на виставку «передвижників», а його першу велику картину «У хворого товариша» (1884 р.), для колекції П. М. Третьякова. Знав він також директора Одеської малювальної школи О.А. Попова, що блискуче закінчив С.-Петербурзьку Академію мистецтв. По окремих роботах Іллі Юхимович знав одеського пейзажиста Г.О. Ладиженського та художника О.П. Розмаріцина.

Ілля Юхимович Рєпін цікавився зібраними в Одеському археологічному музеї старожитностями запорожців, докладно ознайомився з роботами учнів Одеської малювальної школи та залишився задоволеним постановкою навчання у цій школі. Згодом він зізнавав: «Я прямо обожаю Вашу малювальну школу. Найкращого викладання, кращої підготовки я не знаю. Я постійно впізнаю «одеситів» щодо їхніх чудових робіт». До слова, у І. Ю. Рєпіна вчилися О.Е. Браз, В.Х. Заузе, Р.Г. Судковський, П.О. Нілус, Е.О. Буковецький, А.Б. Лаховський, Ю.Р. Бершадський, І.І. Бродський та ін. Восстаннє І. Ю. Рєпін був в Одесі у червні 1898 року, здійснюючи подорож на Близький Схід. Місцеві художники знали про приїзд дорогого гостя та приурочили до цієї події відкриття великої виставки своїх творів у одеському Клубі літературно-артистичного товариства.

В Одеському національному художньому музеї зберігається 5 картин та етюдів та 6 графічних робіт майстра. Підписний етюд «Босьяки» (Х., ол. 55 x 111, І. Рєпін, 1894 р.) у зібранні Одеського національного художнього музею одразу привертає увагу дещо незвичайною для творчості І.Ю. Рєпіна 1890-х років темою. Цей етюд під назвою «Безпритульні» (під номером 159), поступив до музею у 1929 році з Одеського музейно-

го фонду (куди він потрапив з Картинної галереї відомого одеського колекціонера та мецената О.П. Русова) [1].

Відсутність будь-яких архівних даних про цей етюд позбавив можливості дослідників встановити, як потрапив він до зібрання О.П. Русова, ким, коли та на якій підставі було змінено його назву. Під назвою «Босі діти» етюд згадується й у монографії І. Грабаря [2]. Під тією ж назвою він експонувався на «репінській» виставці 1936 року у Державній Третьяковській галереї (Москва). Під цією назвою етюд згадується в оглядовій статті про Одеську державну картинну галерею В.А. Афанасьєва [3].

Етюд міг бути написаний за враженнями від поїздки І. Ю. Рєпіна до Одеси. Існує думка, що на ньому зображені одеські безпритульні. В ілюстрованому додатку до «Одеського листка» саме так називається цей твір [4]. Однак можна припустити, що етюд також міг бути написаний і в Італії, в Неаполі, де у 1894 році жив кілька місяців І.Ю. Рєпін. У листі до О. В. Жиркевичу від 10 січня 1894 року І. Ю. Рєпін пише: «...Клімат тут чудовий – тепер, як ми в травні. Життя дешево; достаток та різноманітність плодів неймовірна. Народу маса, готелі сповнені англійцями. Море виробляє всяких істотних істот: є неймовірних форм риби, каракатиці у величезних розмірах. Устриці, омари, корали, черепахи. Але тут бідність, та яка! Немає грошей, крім мідних і папірців, нічого не залишилося в країні... цю солодку країну з'їдають паразити... Вони все прибрали до своїх рук. Торгівля, ресторани, готелі, залізниця, конка, всі значучі місця. Прекрасні, бліді схудлі італійці киплять злістю, вибухають спалахи, як було тут у Неаполі, до нашого приїзду, як нещодавно підір-

вало в Палермо. Їх тиснуть військами» [5]. Після повернення з Італії І. Ю. Рєпін звертався до італійських тем. О. В. Жиркевич згадує про це у листі від 28 листопада 1894 р.: «...Рєпін показав мені свою майстерню та свої нові роботи, сценки з італійського життя...». У публікації А. Замошкіна згадуються роботи І. Ю. Рєпіна в закордонних збірках: «...привертає увагу малюнок «Декламатор з Неаполя»... він є результатом живого спостереження вуличного життя» [6].

І. Ю. Рєпін найчастіше йшов від безпосередніх вражень та образів реального життя. В етюді «Босяки» ті самі живі спостереження вуличного життя. На полотні зображено морський пейзаж та частину набережної. Похмурий день, але крізь сірі хмари просвічує неясне блакитне небо. Вдалині, на набережній постаті чоловіка в циліндрі і дами в хурті, мерзлий перехожий і продавець з лотком на голові; трохи ближче на парасеті сидить рибалка. Хоча постаті лише намічені і недописані, характер кожного персонажа прочитується виразно.

Літня бородата людина «східного типу» кутається в плащ і похмуро, недоброзичливо дивиться на перехожих. Втолене обличчя з набряклими очима, зігнута спина, туга в очах кажуть про довгі роки «бродячого життя». Яскрава характеристика дана і другому безпритульному. Молода людина з широковилим, горбоносим обличчям у світлих штанах і піджаку, в такому ж як у його товариша капелюсі, без взуття, лежить поряд із ним. У його очах ми бачимо зневажливе ставлення до оточуючих. Цинічний і немов із викликом, його образ є докором, що до панів, які проходять повз. Через всю картину проходить діагональ борту набережної. Навіть при швидкому огляді, ми відчуємо дискомфорт, тому що немає гармонії та рівноваги у форматі. Читається послідовність його створення: одразу було окреслено набережну, написано постать сидячого (крім черевиків), потім як би дописана постать лежачого; вона трохи більша, не зовсім точно знайдені пропорції, написано лише обличчя, руки, ноги, а сама фігура намічена мазками. Декілька різнокольорових мазків у різних місцях одягу вказують, що І.Ю. Рєпін «запам'ятовував» колір. У пейзажі, незважаючи на дещо умовне

рішення моря, відчувається пленер. Фігура лежачого і набережна написані в протирання, можливо через поспішність і бажання якнайшвидше передати загальне враження.

Набережна у Неаполі,

Бульвар в Одесі у 1880-ті).

Проте взимку 1882 року спільна робота розпочалася; вона тривала аж до від'їзду Іллі Юхимовича з Москви і була завершена в 1883 році,

На етюді І. Ю. Рєпіна море впритул підходить до парапету. В Одесі всі набережні знаходяться далеко від моря на високому березі. І величезний схил, і насип, на якому розташований одеський порт, відокремлює море від міста, чого в етюді І. Ю. Рєпіна немає. Скоріш за все набережна із парапетом так і одяг жебраків – італійські.

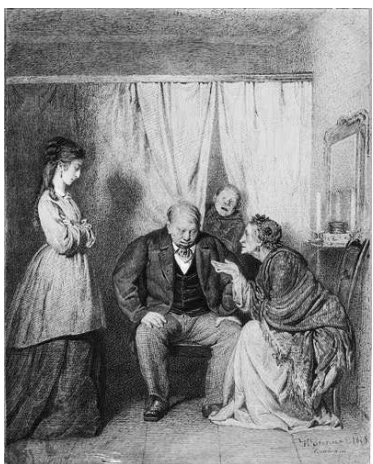
Знайомство І. Ю. Рєпіна та П. М. Третякова відноситься до початку 1870-х. І. Ю. Рєпін довгий час виношував мрію написати портрет П. М. Третякова, проте меценат навідріз відмовлявся позувати.

Знайомство І. Ю. Рєпіна та П. М. Третякова відноситься до початку 1870-х. І. Ю. Рєпін довгий час виношував мрію написати портрет П. М. Третякова, проте меценат навідріз відмовлявся позувати. На портреті Павло Михайлович ще молодий, у себе в «Домі картин». У 1889 році з портрета П. М. Третякова, учнями Рєпіна, були зроблені

«Одеський» етюд до картини «Дон Жуан і донна Анна» (1887-1896 рр.), що зберігається у Музеї ім.О.С. Пушкіна. С.-Петербург).

Репіним познайомив М.Д. Кузнецов у 1890-х роках. А останній лист Репіна моєму дідові вже з Пенатів до Берліну написаний в 1927. Дід приїжджав до Репіна той навіть писав

з нього Дон Жуана на цвинтарі (це було 1 травня 1910)» [8].

дві копії - одна художником Т. К. Петрусевичем, інша - В.-А.Р. Еберлінгом. Копії знаходилися в Московській міській думі та Московському купецькому банку. Знаючи, що у рідних Павла Михайловича були заваження до цього портрета, І. Ю. Репін, вже після смерті мецената у грудні 1898 року, створив другий варіант картини. Мальовничий етюд 1901 року для цього (другого) портрета знаходиться в ОНХМ [7].

Стосовно етюду І.Ю. Репіна з ОНХМ до картини «Дон Жуан і донна Анна», доречно привести цитату з книги Євгена Борисовича Пастернака (син поета Б. Пастернака): «... Мого діда Л.О. Пастернака з

У фондах ОНХМ зберігається великий малюнок І.Ю. Репіна «Жанр» (б. серія, перо, кисть, 33 x 26,5 з підписом «І. Репін' 1870»). Малюнок придбаний у г. Макарова одночасно з аквареллю «Гайдамаки». «Жанр» твору - складна багатофігурна композиція: у кімнаті в центрі групи, спершись руками на коліна, сидить чоловік середніх років з сумовитим виразом об-

личчя і слухає стару. Зморщена старенька в пишному чепці і шалі гачкуватим пальцем вказує на молоду жінку, що стоїть ліворуч, і щось каже. Психологічно малюнок добре вирішено: типи, ситуація, інтер'єр. Відчувається рука досвідченого майстра. Характер виконання малюнку наводить на думку, що його виконано для гравюри. Можливо, це ілюстрація до роману О. Шеллера-Михайлова «Господа Обносковы»? Але у бібліографічному покажчику, складеному Мезієром, немає ілюстрованих видань цього письменника. Можна припустити, що цей малюнок підписаний по пам'яті пізніше і помилково датований, що з І.Ю. Рєпіним бувало. Можливо підпис зробив інший, щоб підтвердити справжність малюнка.

Література:

1. Картинная галерея А. П. Руссова: иллюстрированный каталог [сост. А. Дворжицкий]. Одесса, 1905.
2. Грабарь И. И.Е. Рєпин. М.: Изогиз. 1937. Т. 2. С. 285.
- 3.А фанасьев В. А. Одесская государственная картинная галерея // Искусство. М., 1954. - № 5. С. 57-61
4. Одесский листок. Одесса, 1905, 27 апреля.
5. Рєпин И. Е. Письма к писателям и литературным деятелям. 1880-1929. М.: Искусство, 1950.
6. Замошкин А. Неопубликованные рисунки и этюды И.Е. Рєпина М., «Искусство», 1947,
7. Пророкова С.А. Рєпин. М.: Молодая гвардия, 1960.
8. Пастернак Е.Б. Борис Пастернак. Биография [http://www.russofile.ru > articles > article_72](http://www.russofile.ru/articles/article_72)